

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
psühholoogia instituut

Hans Univer

Suure Viisiku erinevate komponentide ja sotsiaalse soovitavuse mõju positiivsele
ellusuhtumisele

Uurimistöö

Juhendaja: Kenn Konstabel

Tartu 2020

Suure Viisiku erinevate komponentide ja sotsiaalse soovitavuse mõju positiivsele ellusuhtumisele

Kokkuvõte

Isiksusepsühholoogia üks alustalasid on, et Suure Viisiku komponendid mängivad suurt rolli inimese ellusuhtumises. Isiksuseomaduste uurimisel ja tuvastamisel tuginetakse suuremal määral enesekohaste küsimustikele. Sellise meetodi üheks suureks ohuks on sotsiaalne soovitavus ehk isiku soov paista oma vastustega positiivsemas valguses. Käesoleva uuringu eesmärk oli tuvastada erinevate isiksuseomaduste ja sotsiaalse soovitavuse mõju positiivsusele ning uuringus tugineti 2016-2018 psühholoogia kursusel osalenud 390 tudengi küsimustike tulemustele. Tulemustest selgus, et mudel neurootilisus-ekstravertsus omab väga sarnast mõju positiivsele ellusuhtumisele kui mudel neurootilisus-meelekindlus. Lisaks suudeti replikeerida tulemust, et mudel neurootilisus-ekstravertsus omab suuremat mõju positiivsele ellusuhtumisele kui ülejäänud isiksuseomadustega mudel. Sotsiaalse soovitavuse osas leiti, et sotsiaalse mõju positiivsele ellusuhtumisele oli statistiliselt oluline, kuid selle täpse mõju selgitamiseks oleks tarvis edasisi uuringuid teha.

Märksõnad: Sotsiaalne soovitavus, Suur Viisik, meelekindlus, ekstravertsus, neurootilisus, positiivne ellusuhtumine

The effects of different components of The Big Five and social desirability on positive attitude
towards life

Abstract

One of the foundations of personality psychology is that the The Big Five plays a major role in a persons attitude towards life. Mainly self-administered questionnaires are used to identify and study personality traits. A major downside of this method is that the subjects wish to appear in a socially desirable way. The research at hand is based on a questionnaire that was completed by 390 students attending a course on psychology in 2016-2018. The objective of the paper at hand was to identify the effects of different personality traits and social desirability on subjective well-being. The results showed that the model neuroticism-extravesion had a similar effect with the model neuroticism-conscientiousness on subjective well-being. Also the paper at hand tried to replicate the result that the model neuroticism-extraversion had a bigger effect on subjective well-being than the model with the rest of the personality traits. The outcome of the attempt was a success. It was found that social desirability had a statistically relevant effect on positive attitude towards life, but the exact effects require further research.

Keywords: Social desirability, The Big Five, conscientiousness, extraversion, neuroticism, subjective well-being

Sissejuhatus

Inimestel on soov olla õnnelik. Kuna tegemist on küllaltki abstraktse mõistega, siis tekib küsimus, mis on see õnnelikkus ning kas ja kuidas on seda võimalik mõõta? Õnnelikkust on palju uuritud ning üks termin, mida psühholoogias selle uurimiseks kasutatakse, on subjektiivne heaolu (*ingl. k. subjective well-being ehk SWB*) (Waldron, 2010). SWB puhul on leitud, et tegemist on küllaltki stabiilse omadusega, mida mõjutavad erinevad isiksusejooned (Shimmack et al., 2004). See tähendab, et mingite kindlate isiksusejoonte koosmõjul tunneb üks inimene suuremat rahulolu elu suhtes kui teiste isiksusejoontega inimene. Isiksusejoonte mõõtmisel tuginetakse näiteks Suure Viisiku mudelile (Feher, 2020). Varasemate uuringute põhjal on leitud, et kahe Suure Viisiku aspektide, neurootilisus ja ekstravertsus, ning SWB vahel esineb tugev seos (Diener & Lucas, 1999). Sarnase tulemuseni on jõutud ka hilisemates uuringutes. Näiteks leiti 2020. aastal, et Suure Viisiku neurootilisusel ja HEXACO ekstravertsusel on suur seos SWB-ga (Anglim et al., 2020). Lisaks leidis Anglim koos oma kolleegidega (2020), et väga suurt rolli mängis ka meelekindlus, olles peaaegu sama mõjukas kui ekstravertsus. Tegemist on järeldusega, mida on hakatud viimasel ajal ühe rohkem väitma (Ettxeberria, 2019; Meléndez, 2019).

Põhjuseid, miks ekstravertsus, neurootilisus ning meelekindlus mängivad suurt rolli positiivse ellusuhtumise kujunemises, on mitmeid. Anglim ja kolleegid (2002) toovad meelekindluse puhul välja kolm tegurit. Esiteks seostatakse meelekindlust pädevusega tulla elus toime, mis omakorda on seostatud positiivse hoiakuga elu suhtes. Teiseks on meelekindluse üks aspekte enesereguleerimine, mille kõrgemas spektris paiknev inimene on võimeline lühiajalise naudingu lükkama edasi eesmärgi nimel, mis hiljem annab palju suurema naudingu. Kolmandaks aitab kõrge meelekindlus inimestel anda elule tähenduse ja eesmärgi.

Neurootilisuse kõrges spektrumis paikneval inimesel on kombeks olla tundlikum negatiivsete emotsioonide (kurbus, viha, kurbus) kui positiivsete emotsioonide suhtes. Lisaks kogeb kõrge neurootilisusega inimene rohkem negatiivseid emotsioone. (Izard et al, 1993; Watson & Clark, 1992)

Kuigi ekstravertsuse puhul on tegemist mitmekülgse isiksusejoonega, on siiski üks tema külg negatiivses korrelatsioonis neurootilisusega (Konstabel & Virkus, 2006). Kui kõrge neurootilisuse isiksusejoonega inimesel on kombeks olla tundlikum negatiivsete emotsioonide suhtes ning neid

rohkem kogeda, siis kõrge ekstravertsuse isiksusejoonega inimene on tundlikum pigem positiivsete emotsioonide suhtes ning kogem neid rohkem (Watson & Clark, 1992).

SWB ja isiksusejoonte uurimisel tuleb aga arvestada, et andmete kogumisel kasutatakse enamasti küsimustikke, mida katseisikud ise täidavad (Anglim et al., 2020; Shimmack et al., 2004). Ennast ja oma käitumist hinnates on inimestel tihti raske olla objektiivne, mis tähendab, et uuringute käigus täidetud küsimuste tulemused ei pruugi alati olla täielikult kooskõlas reaalsusega (Caputo, 2017). Et kogutud andmete põhjal tehtud analüüs peegeldaks võimalikult palju reaalsust, tuleb arvestada ka sotsiaalse soovitatavusega.

Sotsiaalse soovitatavusega tuleb arvestada eelkõige küsimustike puhul, kus uuritakse osaleja arvamust, eelistust, suhtumist jne. Sotsiaalse soovitatavuse puhul on tegemist nähtusega, kus küsimustiku täitjad vastavad viisil, mis oleks teiste silmis soositav. Näiteks viidi 2019. aastal Austraalias läbi uuring, kus uuriti inimeste eelistusi seoses poest orgaanilise toidu ostmisega (Wheeler jt., 2019). Uuringu käigus avastati, et sotsiaalse soovitatavuse tõttu kippusid vastajad liialdama vastusega küsimustele nagu näiteks “Kas Te eelistate GMO vaba toitu?”. Uuringus osalenud vastasid, et eelistavad GMO vaba toitu, kuigi tegelikult ei pruukinud see tõsi olla. Kuna kogukonnas, kus küsitlus viidi läbi, olid enamus meelestatud keskkonna säästmisele, mistõttu vaadati inimeste peale, kes ostsid GMO vaba toitu, positiivselt, isegi kui see oli kallim.

Sotsiaalse soovitatavuse teooria on seotud nii ratsionaalse valiku teooria ja subjektiivse eeldatava kasulikkuse teooriaga. Küsimustele vastates hindab inimene, mis on tõeselt vastamise oodatav risk, hind ja kasu. Mida tundlikum on küsimus, seda rohkem nähakse ohtu ausalt vastamises (näiteks küsimused narkootikumide kuritarvitamise kohta). Wheeleri ja tema kolleegide (2019) uuringute käigus on jõutud järeldusele, et sotsiaalse soovitatavuse aste sõltub järgmistest faktoritest: küsimuse tundlikkus, vastuse anonüümsus, enamuse seisukoht antud teemal ning küsimustiku ülesehitus. Sotsiaalset soovitatavuse kontrolli all hoidmiseks soovitatakse kasutada järgnevat meetmeid: küsimustiku anonüümseks muutmise, vähendada osavõtja muresid seoses tõeselt vastamise riskidega, tõsta teadlikkust küsimustiku tähtsusest, vähendada kõrvalolijate mõju (Wheeler jt., 2019). Kuid sotsiaalne soovitatavus ei ole täielikult inimese poolt valikuliselt kontrollitav vastamisviis. Üks sotsiaalse soovitatavuse aspekt on ennast-pettev võimendamine (*ingl. k. self-deceptive enhancement*), mille tulemusel annavad inimesed enda kohta ebarealistlikult positiivseid vastuseid, olles ise samal ajal veendunud selle õigsuses (Paulhus, 2002). Ennast-petva

võimendamise puhul on tegemist sotsiaalse soovitava vastamise automaatse komponendiga, mida vastaja ise ei kontrolli ning ei pruugi koheselt märgata.

Sotsiaalse soovitavuse “käekiri” võib iga isiku puhul olla individuaalne ning see on tuvastatav erinevate küsimustike abil, näiteks M-C(1)10 (Fernandez et al., 2019). See annab lootust, et käesolev nähtus on kontrollitav ning tuntuval määral ka minimaliseeritav, kuid samas teeb ka asja keerulisemaks. Kuna tendents anda sotsiaalselt soovitavaid vastuseid on iga indiviidi puhul erineval tasemel, siis tuleb vastav mõju iga vastaja puhul eraldi tuvastada. See tähendab, et iga küsimustiku täitja ei mõjuta oma vastuseid vastavalt sotsiaalsele soovitavusele sama palju kui teised, vaid oma võimete kohaselt. (Mesmer-Magnus et al., 2006).

Kuna on laialt levinud arusaam, et positiivse ellusuhtumine on ihaldusväärne omadus, siis võib julgelt eeldada, et küsimustikes selle kohta uurides on vastus võimendatud sotsiaalse soovitavuse poolt. Tuginedes Paulhuse (2002) ning Mesmer-Magnuse ja tema kolleegide (2006) uuringule, siis vastavalt võimetele ning endale teadmata võivad küsimustikele vastajaid oma vastuseid märkimisväärselt mõjutada.

Käesolev uurimistöö

Käesoleva uurimistöö eesmärk on tuvastada, milline on Suure Viisiku isiksuseomaduste (neurootilisus, meelegendlus, ekstravertsus, avatus kogemusele, koostöövalmidus) ja sotsiaalse soovitavuse mõju positiivsele ellusuhtumisele Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli tudengite seas. Uurimistöös püstitatakse järgnevad uurimisküsimused:

- Kas neurootilisus, ekstravertsus ning meelegendlus omavad suuremat mõju positiivsele ellusuhtumisele kui teised Suure Viisiku aspektid?
- Kas ja kuidas erineb meelegendluse ja ekstravertsuse mõju positiivsele ellusuhtumisele?
- Kas sotsiaalne soovitavuse mõju positiivsele ellusuhtumisele on märkimisväärne?

Kuna eelnevalt mainitud uuringute põhjal mõjutab positiivset ellusuhtumist kõige rohkem ekstravertsus ning neurootilisus, siis antud uurimistöös võetakse eelduseks, et need omadused on parimad positiivse ellusuhtumise ennustajad. Tuginedes varasemalt mainitud teadusartiklitele ning käesoleva töö andmestikule püstitati järgnevad hüpoteesid:

H1: Sotsiaalse soovitavuse mõju positiivse ellusuhtumise ennustamisel on statistiliselt oluline.

H2: Neurootilisus ja ekstravertsus ennustavad positiivset ellusuhtumist paremini kui avatus, meelekindlus ja koostöövalmidus.

H3: Meelekindlus ennustab positiivset ellusuhtumist sarnasel määral ekstravertsusega.

Käesoleva uurimistöö läbiviimiseks kasutatakse andmestikku, mis on kogutud teiste autorite poolt varasemate uurimistööde raames. Antud uurimistöö autori omapanus on andmestiku iseseisev analüüsimine, tulemuste tõlgendamine, järelduste tegemine ning uurimistöö kirjutamine.

Meetod

Valim

Käesolevas uurimistöös kasutatud andmestik pärineb küsimustikest, mis viidi läbi Tallinna Ülikooli kursuse “Psühodiagnostika” ning Tartu Ülikooli kursuse “Individuaalsete erinevuste psühholoogia” osalejate seas. Andmestik koguti aastatel 2016-2018. Kokku osales uuringus 390 tudengit, kellest 306 olid naised ning 61 mehed. Katses osalejate keskmine vanus oli 25.61 ($SD=8.11$). 261 tudengi andmed koguti Tartu Ülikoolis ning 129 tudengi andmed koguti Tallinna Ülikoolis.

Mõõtmisvahendid

Antud uurimistöö andmestiku koostamisel kasutati S5 (*ingl. k. The Short Five*) küsimustikku. S5 küsimustik sisaldab 60 väidet, mille eesmärk on mõõta Suure Viisiku 30 alaskaalat. Sisult on S5 küsimustik sarnane NEO PI-R-i alaskaaladega. Väideteks on lühikirjeldused isiksuseomaduste „kõrge“ ja „madal“ taseme kohta. Vastajal palutakse märkida 7-pallisel Likerti skaalal, kuivõrd iga väide tema kohta kehtib („täiesti vale“ = -3; „täiesti õige“ = +3) (Konstabel et al., 2012).

Lisaks S5 küsimustikule kasutati andmestiku koostamisel ka positiivsuse skaala küsimustikku (*ingl. k. the positivity scale questionnaire*). Küsimustiku eesmärk oli mõõta positiivset suhtumist ellu ja kogemustesse. Küsimustik koosneb kaheksast väitest (nt. „Ma olen eluga rahul“, „Ma tunnen, et mul on palju asju, mille üle uhke olla“, „Ma üldiselt tunnen end enesekindlana“), millele osalejad pidid vastama 5-pallisel Likerti skaalal, kuivõrd iga väide tema kohta kehtib („ei kehti üldse“ = 1; „kehtib täielikult“ = 5) (Caprara et al., 2012).

Sotsiaalne soovitus indeks arvutati välja kõigi vastuste keskmise sotsiaalse soovitususe pinnalt. Tulemused jäid -1 ja +1 vahele, kus positiivne tulemus näitas nõustumist sotsiaalselt soovitatavate

vastustega ning mitte nõustumist sotsiaalselt mittesoovitavate vastustega ning negatiivne vastupidist (Konstabel et al., 2006).

Antud uuringus olid ka teised testid ja küsimustikud (vaimne võimekus, isiksuse IAT, reaktsiooniaeg, otsustusülesanded), mille andmeid antud uurimistöös ei kasutatud.

Andmeanalüüs

Andmeanalüüsi teostamisel kasutati tarkvara JASP 0.11.1.0. versiooni. Sotsiaalse soovitatavuse mõju positiivse ellusuhtumise ennustamisele hindamiseks viidi läbi regressioonanalüüs. Selline lahenduskäik antud hüpoteesile on leidnud kinnitusi ka varasemalt (Caputo, 2015), mis annab kinnitust meetodi usaldusväärsusele. Teise ja kolmanda hüpoteesi kontrollimiseks kasutati *enter* regressioonanalüüsi. Antud analüüsi kasutati seetõttu, et mudelis kasutatavate muutujate valik on varasemate uurimistöödega juba põhjendatud (Diener & Lucas, 1999; Etxeberria, 2019; Meléndez, 2019; Anglim et al., 2020). Regressioonanalüüsi abil oli ka võimalik tuvastada ekstravertsuse ja neurootilisuse mõjule positiivse ellusuhtumisele võrreldes teiste Suure Viisiku aspektidega. Samuti kontrolliti regressioonanalüüsiga, kas meelekindluse ja ekstravertsuse mõju positiivsele ellusuhtumisele erineb statistiliselt oluliselt. Antud meetodit sarnase hüpoteesi tõestamiseks on kasutatud edukalt ka varem (Schimmack et al., 2004) ning seetõttu võib seda pidada usaldusväärseks.

Tulemused

Eelduste täitumine

Hüpoteeside testimiseks kasutati lineaarset ja mitmest regressiooni. Regressioonanalüüsi kasutamiseks peavad andmed vastama viiele eeldusele:

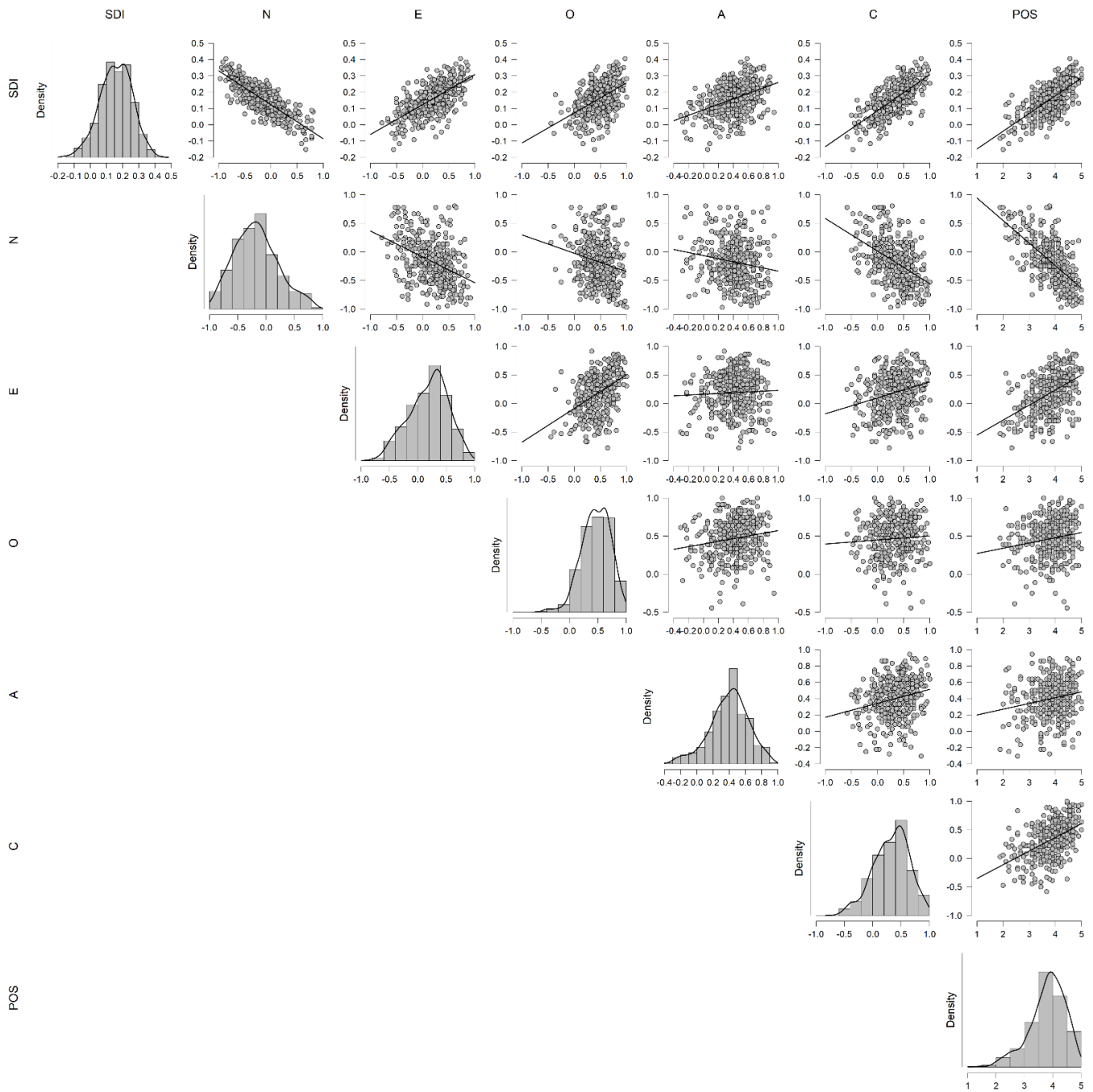
1. Sõltuva muutuja andmed peavad olema intervall- või suhteskaalal, mis käesoleva uurimistöös muutujate puhul pidas paika.
2. Vaatlused on sõltumatud. Ka see pidas paika.
3. Muutujatevaheline seos on lineaarne. Antud eeldust on kontrollitud hajuvusdiagrammiga (joonis 1).
4. Puuduvad märkimisväärsed erandid. Antud eeldust on kontrollitud hajuvusdiagrammiga (joonis 1).

5. Sõltumatud muutujad ei tohi olla väga tugevas seoses (mitmese regressiooni lisaeldus). Antud töös võeti korrelatsiooni ülemiseks piiriks 0.80, mille ületamise tagajärjel võib regressioonanalüüsis tekkida multikolinearsus. Tabelis 1 on näha, et pea kõikide muutujate vahelised korrelatsioonid ei ületanud seatud piiri ehk 0.80. Tähelepanu väärib aga see, et sotsiaalse soovitatavuse ja neurootilisuse vaheline korrelatsioon oli täpselt ülemise piiri peal (-0.80).

Tabel 1. Sotsiaalse soovitatavuse indeksi (SDI), ekstravertsuse (E), neurootilisuse (N), koostöövalmiduse (A), meelekindluse (C), avatuse (O) ja positiivse ellusuhtumise (POS) vahelised korrelatsioonid.

	<i>SDI</i>	<i>N</i>	<i>E</i>	<i>O</i>	<i>A</i>	<i>C</i>	<i>POS</i>
<i>SDI</i>	1						
<i>N</i>	-0.800*	1					
<i>E</i>	0.624*	-0.392*	1				
<i>O</i>	0.469*	-0.210*	0.433*	1			
<i>A</i>	0.395*	-0.169*	0.038	0.182*	1		
<i>C</i>	0.695*	-0.456*	0.243*	0.087	0.214*	1	
<i>POS</i>	0.676*	-0.631*	0.466*	0.183*	0.173*	0.483*	1

Märkus. *= $p < 0.001$

Joonis 1. Sotsiaalse soovitatavuse (SDI), neurootilisuse (N), ekstravertsuse (E), avatus kogemuste (O), koostöövalmiduse (A), meelevõime (C) ja positiivse ellusuhtumise (POS) vaheline hajuvusdiagramm.

Korrelatsiooni analüüsi eelduste kontrollimise käigus on tarvis vastata neljale küsimusele:

1. Kas muutujad on intervall- või suhteskaalal? Antud töös kasutatavad muutujad on intervall- või suhteskaalal.
2. Kas muutujate vahel on lineaarne seos? Selle eelduse testimiseks koostati hajuvusdiagramm, mis tõestas ära muutujate vahelise lineaarse seose (joonis 1). Samas tasub tähelepanu sellele, et koostöövalmiduse – ekstravertsuse ja meelekindluse – avatuse kogemustele vahel esineb väga nõrk, kuid siiski positiivne lineaarne seos.
3. Kas andmetes on märkimisväärseid erindeid? Erindite hindamiseks koostati hajuvusdiagramm (joonis 1). Kuigi erindeid esines, siis valimi suuruse tõttu võeti seisukoht, et edasiste analüüside tarbeks ei ole tarvis neid välistada.
4. Kas mõlemad muutujad on enam-vähem normaaljaotuslikud? Selle eelduse täitumist kontrolliti muutujate asümmeetriakordaja ja järsakuastme väärtuste põhjal. Väärtuste hindamisel tugineti kokkuleppelisele normaaljaotuste väärtustele ehk vahemikus [-2;2] puhul on tegemist normaaljaotusega (tabel 2).

Tabel 2. Sotsiaalse soovitatavuse (SDI), neurootilisuse (N), ekstravertsuse (E), avatus kogemusele (O), koostöövalmiduse (A), meelekindluse (C) ja positiivse ellusuhtumise asümmeetriakordaja, asümmeetriakordaja standardvea, järsakuastme ja järsakuastme standardvea väärtused.

	SDI	N	E	O	A	C	POS
Asümmeetriakordaja	-0.226	0.357	-0.340	-0.461	-0.413	-0.368	-0.761
Asümmeetriakordaja standardviga	0.125	0.125	0.125	0.125	0.125	0.125	0.124
Järsakuaste	-0.137	-0.260	-0.456	0.301	0.168	-0.199	0.518
Järsakuastme standardviga	0.249	0.249	0.249	0.249	0.249	0.249	0.247

Sotsiaalse soovitatavuse mõju positiivsele ellusuhtumisele

Sotsiaalse soovitatavuse mõju positiivse ellusuhtumise uurimiseks tehtud lineaarse regressioonanalüüs mudel oli statistiliselt oluline $F(1,381)=355.763, p<0.001$. Mudel seletas ära 48.2% positiivse ellusuhtumise hajuvusest. Antud tulemust kirjeldab Tabel 3. Lisaks tehti sotsiaalse soovitatavuse ja positiivse ellusuhtumise vahel läbi korrelatsioonanalüüs (tabel 2) ning

koostati hajuvusdiagramm (joonis 1). Korrelatsioonanalüüsist selgus, et sotsiaalse soovitatavuse ja positiivse ellusuhtumise vahel on tugev positiivne seos ($r=0.676$, $p < 0.001$).

Tabel 3. Sotsiaalse soovitatavuse (SDI) regressioonikordaja.

	b	SE(b)	Std.b	t	p
1 (Intercept)	3.121	0.044		71.194	< .001
SDI	4.440	0.235	0.695	18.862	< .001

Märkus. b – regressioonikordaja; SE(b) – regressioonikordaja standardviga; Std.b – standardiseeritud regressioonikordaja; t – prediktori väärtus; p – statistiline olulisus

Kuidas mõjutavad Suure Viisiku isiksusejooned positiivset ellusuhtumist?

Neurootilisuse, ekstravertsuse, meelekindluse, avatus kogemustele, koostöövalmiduse ning sotsiaalse soovitatavuse mõju positiivsele ellusuhtumisele uurimiseks tehtud mitmese regressioonanalüüsi kogumudel oli statistiliselt oluline, $F(5,377)=80.153$, $p<0.001$. Mudel seletas ära 54.1% positiivse ellusuhtumise hajuvusest. Mitmene lineaarne regressioon näitas, et sotsiaalse soovitatavuse võime ennustada positiivset ellusuhtumist oli märkimisväärselt suurem isiksuseomadustest (SDI Std.b=1.251, järgmine tugevaim oli O Std.b=-0.319). Lisaks selgus, ainukesed statistiliselt olulised komponendid olid sotsiaalne soovitus ja avatus kogemusele. Antud tulemust kirjeldab tabel 4. Selgitamaks välja, kas sotsiaalne soovitus mõjutab suurel määral Suure Viisiku aspekte positiivse ellusuhtumise ennustamisel, prooviti läbi mudel, kust võeti välja sotsiaalne soovitus.

Neurootilisuse, ekstravertsuse, meelekindluse, avatus kogemustele ning koostöövalmiduse mõju positiivsele ellusuhtumisele uurimiseks tehtud mitmese regressioonanalüüsi kogumudel oli statistiliselt oluline, $F(6,376)=73.987$, $p<0.001$. Mudel seletas ära 51.5% positiivse ellusuhtumise hajuvusest. Tulemusi illustreerib Tabel 5. Tabelist on näha, et avatus kogemusele ja koostöövalmidus ei omanud statistiliselt olulist mõju positiivsele ellusuhtumisele. Küll aga mõjutasid positiivset ellusuhtumist nii neurootilisus, ekstravertsus kui meelekindlust. Kui meelekindlus ja ekstravertsus mõjutasid positiivset ellusuhtumist positiivselt, siis neurootilisus omas positiivsele ellusuhtumisele negatiivset mõju. Lisaks on tabelist näha, et neurootilisuse ($B=-0.73$) mõju positiivsele ellusuhtumisele oli suurem kui ekstravertsusel ($B=0.5$) ja meelekindlusel

($B=0.39$). Kui teises mudelis oli ilma sotsiaalse soovituseta positiivne regressioonikordaja ekstravertsusel, meelekindlusel ja avatus kogemusel, siis esimeses mudelis oli hoopis teistsugune pilt. Lisades mudelisse sotsiaalse soovituselise muutuse ekstravertsuse, koostöövalmiduse ja meelekindluse regressioonikordaja negatiivseks ning neurootilisuse kordaja positiivseks.

Tabel 4. Neurootilisuse (N), ekstravertsuse (E), meelekindluse (C), avatus kogemusele (O), koostöövalmiduse (A) ja sotsiaalse soovituselise (SDI) regressioonikordajad.

	b	SE(b)	Std.b	t	p
Vabaliige	3.353	0.065		51.926	< .001
SDI	7.992	1.726	1.251	4.630	< .001
N	0.213	0.215	0.131	0.993	0.322
E	-0.110	0.152	-0.060	-0.721	0.471
O	-0.793	0.168	-0.319	-4.726	< .001
A	-0.498	0.173	-0.190	-2.878	0.004
C	-0.517	0.212	-0.257	-2.436	0.015

Märkus. b – regressioonikordaja; SE(b) – regressioonikordaja standardviga; Std.b – standardiseeritud regressioonikordaja; t – prediktori väärtus; p – statistiline olulisus

Tabel 5. Neurootilisuse (N), ekstravertsuse (E), meelekindluse (C), avatus kogemusele (O), koostöövalmiduse (A) ja regressioonikordajad.

	b	SE(b)	Std.b	t	p
Vabaliige	3.484	0.060		58.461	< .001
N	-0.730	0.071	-0.447	-10.340	< .001
E	0.500	0.079	0.274	6.366	< .001
O	-0.163	0.101	-0.066	-1.616	0.107
A	0.169	0.098	0.064	1.719	0.086
C	0.390	0.083	0.195	4.691	< .001

Märkus. b – regressioonikordaja; SE(b) – regressioonikordaja standardviga; Std.b – standardiseeritud regressioonikordaja; t – prediktori väärtus; p – statistiline olulisus

Neurootilisuse ja ekstravertsuse võime ennustada positiivset paremini teistest Suure Viisiku aspektidest sõltus suurel määral sotsiaalsest soovituselise muutusest. Tabelis 4 nähtub, et kui võtta arvesse sotsiaalset soovituselise muutuse, siis parimateks prediktoriteks koos sotsiaalse soovituselise muutusega olid hoopis meelekindlus ja avatus kogemustele. Samas tabelis 5 nähtub, et kui välistada sotsiaalne soovituselise muutuse, siis

siis oli tulemus hoopis teistsugune. Sellisel juhul olid kaks parimat prediktorit neurootilisus ja ekstravertsus

Meelekindluse ja ekstravertsuse mõju positiivsele ellusuhtumisele

Teaduskirjandus on näidanud, et neurootilisus koos ekstravertsusega omab suurimat mõju positiivsele ellusuhtumisele. Selleks, et võrrelda, kas meelekindlus koos neurootilisusega omab sarnast mõju positiivsele ellusuhtumisele, loodi kaks mudelit, kus lisaks neurootilisusele oli mudelisse lisatud kas ekstravertsus või meelekindlus. Neurootilisuse ja ekstravertsuse mõju positiivsele ellusuhtumisele uurimiseks tehtud mitmese regressioonanalüüsi kogumudel oli statistiliselt oluline, $F(2,380)=171.394, p<0.001$. Mudel seletas ära 47.4% positiivse ellusuhtumise hajuvusest. Antud tulemust kirjeldab tabel 6. Tabelist on näha, et neurootilisus omab positiivsele ellusuhtumisele negatiivset mõju ($B= -0.88$) ning ekstravertsus omab positiivset mõju ($B=0.47$).

Tabel 6. Neurootilisuse (N) ja ekstravertsuse (E) regressioonikordajad.

	b	SE(b)	Std.b	t	p
Vabaliige	3.582	0.027		131.756	< .001
N	-0.882	0.066	-0.541	-13.276	< .001
E	0.474	0.074	0.260	6.391	< .001

Märkus. b – regressioonikordaja; SE(b) – regressioonikordaja standardviga; Std.b – standardiseeritud regressioonikordaja; t – prediktori väärtus; p – statistiline olulisus

Võrdluseks loodud neurootilisuse ja meelekindluse mudel oli samuti statistiliselt oluline, $F(2,380)=161.740, p<0.001$. Mudel seletas ära 45.7% positiivse ellusuhtumise hajuvusest. Antud tulemust ilmestab tabel 7. Tabelist on näha, et võrreldes ekstravertsuse mudeliga omab ka siin neurootilisus positiivsele ellusuhtumisele negatiivset mõju ($B=-0.88$). Meelekindluse mõju positiivsele ellusuhtumisele on sarnaselt ekstravertsusega positiivne ($B=0.47$).

Tabel 7. Neurootilisuse (N) ja meelekindluse (C) regressioonikordajad.

	b	SE(b)	Std.b	t	p
Vabaliige	3.520	0.034		103.109	< .001
N	-0.878	0.070	-0.538	-12.638	< .001
C	0.465	0.085	0.232	5.441	< .001

Märkus. b – regressioonikordaja; SE(b) – regressioonikordaja standardviga; Std.b – standardiseeritud regressioonikordaja; t – prediktori väärtus; p – statistiline olulisus

Arutelu ja järeldused

Antud uurimistöö põhines täielikult enesekohaste küsimustike tulemustel. Varasemate uuringute tulemusel on jõutud järeldustele, et enesekohaste küsimustike täitmisel tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada ka sotsiaalse soovitavusega (Caputo, 2017; Brajša-Žganec & Lipovčan, 2011). Käesoleva uurimistöö üheks hüpoteesiks oli, et sotsiaalne soovitavus omab statistiliselt olulist mõju positiivse ellusuhtumise ennustamisel. Läbi regressioonanalüüsi sai esitatud hüpotees kinnituse: sotsiaalse soovitavuse võime ennustada positiivset ellusuhtumist oli Märkimisväärne (48.2%). Lisaks loodi korrelatsioonanalüüsi abil hajuvusdiagramm, mis kinnitas, et nende kahe muutuja vahel esineb tugev positiivne korrelatsioon (0.676). Kui võrrelda tulemust näiteks mudeliga, kus olid kõik Suure Viisiku aspektid lisaks sotsiaalsele soovitavusele, siis on näha, et hajuvust selgitav protsent ei olnud väga palju suurem (54.1%) See tähendab, et sarnaste küsimustike tõlgendamisel on tarvis arvestada sotsiaalse soovitavusega, kuna sotsiaalsel soovitavusel on kõige suurem panus võrreldes isiksuseomaduste unikaalse panusega. Leitud tulemus on kooskõlas ka teiste töödega, näiteks Caputo (2017) ja Kozma (1988) uurimistöödega. Põhjuseid, miks inimesed peaksid andma sotsiaalseid soovitavaid vastuseid on mitmeid. Näiteks võib sotsiaalne soovitavus olla peegeldus vastaja soovidest mingit omadust või asja saavutada (Konstabel, 2019).

Suure Viisiku isiksuseomaduste ja positiivse ellusuhtumise uuringutes on juba aastakümneid peetud tähtsaimateks prediktoriteks neurootilisust ja ekstravertsust (Shimmack et al., 2004; Anglim et al., 2020). Käesolevas uurimistöös üritati replikeerida sarnaseid tulemusi kohalike tudengite seas läbiviidud küsimustike põhjal. Omavahel võrreldi kahte mudelit (Suure Viisiku isiksuseomadused koos sotsiaalse soovitavusega ning Suure Viisiku isiksuseomadused ilma sotsiaalse soovitavuseta.). Tulemused olid aga kohati vastuolus varasemate uuringutega. Kui mudelisse ei olnud lisatud sotsiaalne soovitavus, siis parimateks prediktoriteks osutusid neurootilisus ja ekstravertsus, mis on kooskõlas varasemate uuringutega. Aga kui mudelisse lisati sotsiaalne soovitavus, siis osutusid Suure Viisiku isiksuseomaduste seast parimateks prediktoriteks meelekindlus ja avatus kogemusele. Üks põhjus, miks tulemus erines näiteks Anglimi jt. (2020) uuringust, võib olla see, et Anglim koos kolleegidega ei võtnud oma uuringus arvesse sotsiaalse soovitavuse mõju küsimustike tulemusele. See on uuringu nõrkus, mida nad on ise välja toonud ning palunud võtta seda arvesse tulemuste tõlgendamisel. Shimmack jt. (2004) kasutasid oma töös

mitmeid uurimismeetodeid ning usuvad, et sotsiaalse soovitatavuse mõju nende tulemustele oli minimaalne. Vastuolulised tulemused antud uuringus võivad olla seotud sellega, et analüüsides ei võetud arvesse kõiki Suure Viisiku komponentide omadustega. Näiteks jagunevad isiksuseomadused omakorda alaskaaladeks (Konstabel et al., 2012). Tulevaste uuringute raames tasuks võtta arvesse seda ning rakendada alaskaalaid analüüsides.

Üks uurimistöö hüpoteese oli võrrelda, kas ekstravertsus ning meelekindlus omavad sarnast mõju positiivsele ellusuhtumisele. Üha sagedamini on hakatud viimasel ajal väitma, et positiivsele ellusuhtumisele omab pea sama tugevat mõju nii ekstravertsus kui ka meelekindlus (Anglim et al., 2020; Etxebarria et al., 2019; Carter et al., 2015; Heller et al., 2004). Veendumaks, kas sarnane väide kehtib ka kohalikule populatsioonile, võeti hüpoteesiks, et ekstravertsus ja meelekindlus omavad sarnast mõju positiivse ellusuhtumise ennustamisel. Hüpoteesi testimiseks kasutati mudelit, kus uuritavale prediktorile oli lisatud juurde neurootilisus. Seda seetõttu, et teaduskirjanduses käsitleti ekstravertsuse ja meelekindluse sarnast mõju kontekstis, kus uuriti neurootilisuse ja ekstravertsuse mõju positiivsele ellusuhtumisele. Mõlema mudeliga regressioonanalüüsi tehes selgus, et erinevus mudelite võime vahel seletada ära positiivset ellusuhtumist küllaltki sarnanev. Seega leidis hüpotees kinnitust. Antud tulemus toetab viimasel ajal populaarsust kogunud seisukohta, et positiivse ellusuhtumise hindamisel tuleks lisaks neurootilisusele ja ekstravertsusele kaasata ka meelekindlus.

Uurimistöö tulemustest saab lisaks järeldada, et sotsiaalse soovitatavuse ehk ehk hinnangulise komponendi kontrollimisel avatus, meelekindlus, ekstravertsus ja koostöövalmidus vähendavad positiivset ellusuhtumist. See tähendab, et kõige rohkem seostub positiivse ellusuhtumisega hinnanguline komponent. Sama tulemust on järeldatud ka varasemates töödes (Saucier, 1994). Seega tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada sotsiaalse soovitatavuse panusega võrreldes isiksusefaktoritega.

Kokkuvõttes võib öelda sotsiaalse soovitatavuse mõju positiivsele ellusuhtumisele on märkimisväärselt suur ning sellega tuleks arvestada. Samas tuleks silmas pidada, et sellega kaasneb ka metodoloogilisi probleeme. Üks olulisem probleem on see, et sotsiaalne soovitatavus on korreleeritud kõigi isiksuseomadustega ning mõnega väga tugevalt, mida võis näha tabelis 1. Näiteks korrelatsioon sotsiaalse soovitatavuse ja neurootilisuse vahel oli -0.80. Selle oht on see, et andemetes tekib multikolineaarsus. Selle ohu maandamiseks on üks variant kasutada

struktuurivõrrandite mudeleid (SEM). Sarnast lahendust on kasutatud ka varasemates uuringutes (Anusic et al., 2009).

Käesolev uurimistöö käsitleb isiksusomaduste ning positiivse ellusuhtumise vaheliste seost ning selle selgitamist. Täpsemalt keskendub antud töö selle valdkonna kirjanduse analüüsimist ning nende tulemuste replikeerimist Eesti populatsioonis. Antud töö tugevus on see, et kasutatavad meetodid hüpoteeside tõestamiseks on varem kinnitust leidnud ning analüüs põhineb arvuliselt suurel valimil kohaliku populatsiooni mõistes.

Antud uurimistöö põhineb küsimustikul, kus kasutati mugavusvalimit. Selle valimi nõrk külg on see, et enamus osalejaid on sarnase vanusega ning meeste osakaal oli tunduvalt väiksem. Kuna tegemist oli piiratud valimiga, siis ei saa antud tulemusi vabalt kanda üle üldpopulatsioonile. Kuna ei ole olemas uuringuid, mis väidaks, et mõnes teises vanusegrupis või meeste seas ei mängiks uurimistöös mainitud isiksuseomadused nii suurt rolli positiivses ellusuhtumises, siis võiks edasistes uuringutes käsitleda neid gruppe. Lisaks on antud töö nõrkus, et ei selgitatud välja, miks osad isiksusefaktorid mõjutavad positiivset ellusuhtumist negatiivselt kui mudelisse on lisatud sotsiaalne soovitus. Tõenäoliselt oleks selle saanud selgitada välja kui oleks analüüsidest süvenetud erinevate isiksusefaktorite alaskaaladesse.

Tänuõnad

Sooviksin tänada oma juhendajat Kenn Konstabelit. Antud töö loomisel oli suureks abiks tema nõuanded ja parandused. Lisaks aitas ta kiirelt välja mõelda uue uurimistöö idee kui vana ei olnud enam võimalik teostada seoses eriolukorraga. Veel sooviksin tänada Annegrete Palu, kes oli abiks töö vormistamisel ning mõtete korrigeerimisel.

Kirjanduse loetelu

- Anglim, J., Horwood, S., Smillie, L. D., Marrero, R. J., & Wood, J. K. (2020). Predicting psychological and subjective well-being from personality: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 146(4), 279–323.
- Anusic, I., Schimmack, U., Pinkus, R. T., & Lockwood, P. (2009). The nature and structure of correlations among Big Five ratings: The halo-alpha-beta model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(6), 1142–1156. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1037/a0017159>
- Brajša-Žganec, A., Ivanović, D., & Lipovčan, L. K. (2011). Personality traits and social desirability as predictors of subjective well-being. *Psihologijske Teme*, 20(2), 261–276.
- Caprara, G. V., Alessandri, G., Eisenberg, N., Kupfer, A., Steca, P., Caprara, M. G., Yamaguchi, S., Fukuzawa, A., & Abela, J. (2012). The Positivity Scale. *Psychological Assessment*, 24(3), 701–712. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1037/a0026681>
- Caputo, A. (2017). Social desirability bias in self-reported well-being measures: Evidence from an online survey. *Universitas Psychologica*, 16(2).
- Caputo, A. (2017). Social desirability bias in self-reported well-being measures: Evidence from an online survey. *Universitas Psychologica*, 16(2).
- Carter, N. T., Guan, L., Maples, J., Williamson, R., & Miller, J. (2015). The downsides of extreme conscientiousness for psychological wellbeing: The role of obsessive-compulsive tendencies. *Journal of Personality*, 1–13.
- Diener, E., & Lucas, R. E. (1999). Personality and subjective well-being. In D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (Eds.), *Well-being: The foundations of hedonic psychology* (p. 213–229). Russell Sage Foundation.
- Etxeberria, I., Etxebarria, I., & Urdaneta, E. (2019). Subjective well-being among the oldest old: The role of personality traits. *Personality and Individual Differences*, 146, 209–216.
- Feher, A., & Vernon, P. A. (2020). Looking beyond the big five: A selective review of alternatives to the big five model of personality. *Personality and Individual Differences*.

- Fernandez, E., Woldgabreal, Y., Guharajan, D., Day, A., Kiageri, V., & Ramtahal, N. (2019). Social desirability bias against admitting anger: Bias in the test-taker or bias in the test? *Journal of Personality Assessment*, 101(6), 644–652.
- Heller, D., Watson, D., & Ilies, R. (2004). The role of person versus situation in life satisfaction: A critical examination. *Psychological Bulletin*, 130(4), 574–600.
- Izard, C. E., Libero, D. Z., Putnam, P., & Haynes, O. M. (1993). Stability of emotion experiences and their relations to traits of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 847-860.
- Jessica Mesmer-Magnus, Chockalingam Viswesvaran, Satish Deshpande, Jacob Joseph (2006). Social desirability: The role of over-claiming, self-esteem, and emotional intelligence. *Psychology Science*, 48(3), 2006, 336–356.
- Konstabel, K.; Aavik, T.; Allik, J. (2006). Social Desirability and Consensual Validity of Personality Traits. *European Journal of Personality*, 20 (7), 549–566.
- Konstabel, K., Lönnqvist, J., Walkowitz, G., Konstabel, K., & Verkasalo, M. (2012). The ‘Short Five’ (S5): Measuring personality traits using comprehensive single items. *European Journal of Personality*, 26(1), 13–29.
- Konstabel, K.; Virkus, A. (2006). How Similar Are the Conceptual and Empirical Structures of Personality Traits? *European Journal of Personality*, 20 (5), 337–353.10.1002/per.591.
- Konstabel, Kenn (2019). Social desirability from a pragmatic point of view. In: Anu Realo (Ed.). *In Praise of an Inquisitive Mind: Festschrift in Honor of Jüri Allik in occasion of his 70th Birthday (67–78)*. Tartu: Tartu University Press.
- Kozma, A., Stones, M.J. (1988). Social desirability in measures of subjective well-being: Age comparisons. *Soc Indic Res* 20, 1–14.
- Meléndez, J. C., Satorres, E., Cujíño, M.-A., & Reyes, M.-F. (2019). Big Five and psychological and subjective well-being in Colombian older adults. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 82, 88–93.

- Paulhus, D. L. (2002). Socially desirable responding: The evolution of a construct. In H. I. Braun, D. N. Jackson, & D. E. Wiley (Eds.), *The role of constructs in psychological and educational measurement*. (pp. 49–69). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Saucier, G. (1994). Separating description and evaluation in the structure of personality attributes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(1), 141–154. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1037/0022-3514.66.1.141>
- Schimmack, Ulrich & Oishi, Shigehiro & Furr, R. & Funder, David. (2004).: A Facet-Level Analysis. *Personality & social psychology bulletin*. 30. 1062-75. 10.1177/0146167204264292.
- Waldron, S. (2010). Measuring subjective wellbeing in the UK. *Office for National Statistics*.
Vaadatud 11.05.2020.
<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20160107223341/http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/user-guidance/well-being/publications/measuring-subjective-well-being-in-the-uk.pdf>
- Watson, D., & Clark, L. A. (1992). On traits and temperament: General and specific factors of emotional experience and their relation to the five-factor model. *Journal of Personality*, 60, 441-476.
- Wheeler, S. A., Gregg, D., & Singh, M. (2019). Understanding the role of social desirability bias and environmental attitudes and behaviour on South Australians' stated purchase of organic foods. *Food Quality and Preference*, 74, 125–134. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1016/j.foodqual.2019.01.007>

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Hans Univer/